

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

entrevista
novas tecnoloxías
experiencias
educación social
panoraula

OS MUSEOS

Algo de historia e actualidade para coñecer a Mesa de Educación no Rural

Alicia López Pardo

CEIP Couceiro Freijomil-Pontedeume

Concha Fernández

IES Primeiro de Marzo-Baiona

UN POUCO DE HISTORIA

A inxuedanza polo desenvolvemento rural é un vello tema que sempre estivo e segue latente en todas as persoas conscientes da situación marxinal do mundo rural galego. Dun xeito significado foron tomado conciencia e comprometéndose mestras e mestres sensibles que desempeñaron o seu labor no medio rural. Entre os compromisos pioneiros da década dos setenta, podemos lembrar algúns como a organización de mestras na montaña lucense, a Asociación para a Correspondencia e a Imprenta Escolar (dentro do movemento Freinet), as persoas implicadas nos xermolos do programa Preescolar na Casa e os primeiros gromos sindicalistas que crearon arredor da Plataforma Galega do Ensino.

A propia dinámica vital destes ensinantes, e o transcorrer dos anos, levounos a converxer en todos os encontros, xornadas e foros nos que tiñan a oportunidade de contrastar e manifestar as súas críticas ideas a partir en primeiro lugar mesmo dos Coloquios de Parroquias. Entre as décadas setenta e oitenta, ademais de ir callando as diversas organizacións sindicais, vanse ir consolidando tamén, en forma de asociacións espontáneas, escasamente organizadas, os primeiros Colectivos de Renovación Pedagóxica, que no noso país xorden un tanto dispersos, pero con intensidade. Nestes foros vanse encontrando e implicando ensinantes e persoas loitadoras que exercían no medio rural cun compromiso exemplar dentro e fóra da escola. Froito destes intensos quefaceres sociopedagóxicos e

políticosindicais que fervían en Galiza acabado de rematar o franquismo, e moi próximos ao acontecer do resto de comunidades, nace a nivel estatal unha Coordinadora de Escola Rural. Nesta organización integrase a, naquel momento incipiente, Coordinadora Galega de Escola Rural, criada e coidada por mestras e mestres sufridores dos avatares dunhas escolas rurais terceiro mundistas e por todas as persoas e comunidades que se implicaron activamente na defensa de plans de escolarización racionais para o rural galego. Nesta etapa da Coordinadora desenvolveuse unha intensa actividade na defensa dunha escola rural de calidade, dotada cos debidos recursos, loitouse decididamente pola conservación das escolas fronte aos disparatados plans de escolarización baseados nas grandes concentracións e no transporte escolar.

Nos anos 1986 e 1987 Nova Escola Galega organiza en Santiago, e a nivel galego, as I e as II Xornadas de Escola Rural, cunha elevada participación de mestres. Destas xornadas saíron importantes documentos críticos e con propostas alternativas, ao tempo que se partillaban experiencias de importante interese sociopedagóxico. No ano 1988, tamén patrocinadas por NEG, celebráronse no Pazo de Mariñán as III Xornadas nas que, durante dous días, e cunha numerosa asistencia de mestres, contaron coa presenza do Delegado Provincial de Educación que, naquel momento de curta transición política, se mostrou cun talante aperturista. Foi un esperanzado encontro no que houbo unha ampla e rigorosa análise da realidade e alternativas para a escola rural galega. Trátase dun claro antecedente da creación entre nós dos Colexios Rurais Agrupados (CRA), seguindo a práctica política posta en marcha polo Ministerio de Educación.

Pola década dos noventa, ao tempo que en Galicia e en todas as comunidades se fortalecen os Movimentos de Renovación Pedagóxica, consolídase a Mesa Estatal de MRPs. No ano 1994, o propio MEC, naqueles anos con orientación progresista, diríxese á referida Mesa Estatal de MRPs solicitando a súa colaboración na publicación dun libro que abordase a educación no rural co maior alcance posible. Esta ambiciosa proposta supuxo unha afortunada oportunidade para o contacto e reencontro de moitas persoas vinculadas nese momento aos MRPs e anos antes á antedita Coordinadora de Escola Rural, que chegara a esmorecer despois dunha curta pervivencia. Estes contactos serviron para canalizar as inxuedanzas que todos os MRPs levaban anos manifestando no referente á necesidade urxente de retomar a organización de ensinantes do rural. Foi este un momento decisivo no que se puido comprobar o impulso das persoas que participaron na elaboración

conxunta daquel libro. De seguida, dentro da Mesa Estatal de MRPs, constitúese a Mesa de Escola Rural. En Galiza, isto coincidía cos intentos que se facían por retomar posicionamentos, traballos e accións do que anos atrás fora labor da Coordinadora Galega de Escola Rural.

Sumáronse esforzos incontábeis para soste-lo candil aceso nuns tempos de tanto desgaste e tanta frustración. Aquela comprometida xeración de mestras e mestres tivera que percorrer unha crúa etapa e padecer o illamento e desterro pedagóxico. A impotencia tornouse evidente ante o desastre da política educativa, que de maneira desapiadada contribuíu naqueles anos ao definitivo esnaquizamento do mundo rural, ao tempo que o queime de enerxías en loitas estériles contra o inamovible muro dunha Administración prepotente e totalmente impermeábel, a dispersión e situación de provisionalidade de moitos mestres a causa do peche de tantas escolas, e o pesimismo que foi invadindo o noso país ante tan fatais perspectivas, contribuíron definitivamente á desesperanza e ao esgotamento. Logo duns anos de debilitada resposta foise refacendo un míñsculo xermolo, formado por un reducido grupo, amparado principalmente por NEG, que tivo como resultado a formación e consolidación da Mesa de Educación no Rural

NACEMENTO E CONSOLIDACIÓN DA MESA DE EDUCACIÓN NO RURAL

Ninguén dubidaba da necesidade dunha organización con capacidade para vertebrar nunha Mesa a todas aquelas organizacións que teñan interese, competencia ou relación directa coa ampla e variada problemática da situación do mundo rural. Por iso, despois de múltiples temperos e avatares, a partir do 1996 vaise consolidando esta esperada e necesaria iniciativa.

A Mesa de Educación no Rural (MER) está formada por un grupo de asociacións comprometidas coa educación: os Movementos de Renovación Pedagóxica Nova Escola Galega e a Asociación Socio-Pedagóxica Galega; a Coordinadora Galega de CRAs e Preescolar na Casa e un amplo abano de sindicatos (CIG, CCOO, CSI-CSIF, STEG e UGT) que ante a situación de progresivo abandono da educación no medio rural, opta por defender un ensino de calidade de todos os nenos e nenas que viven no medio rural e que entende a educación como un factor importante de desenvolvemento das persoas e das comunidades.

ANÁLISE DE SITUACIÓN DA EDUCACIÓN NO RURAL

A asfixia da educación no rural enténdese como parte do desmantelamento que está a padecer o medio rural no seu conxunto. O potencial que a escola e outras entidades podían exercer como dinamizadoras da sociedade rural foi até o de agora ignorado no deseño e desenvolvemento da política autonómica. As medidas que se tomaron dende a Consellería de Educación contraviñeron e impediron unha planificación comprometida coa realidade do mundo rural e cun ensino de calidade, contextualizado e dinamizador do medio rural. Sirvan como mostras significativas só algunhas das seguintes:

- A primacía do criterio económico, condicionante decisivo en todos os proxectos educativos, para calquera idade –desde a primeira nenez até adultos- sempre en detrimento da calidade e da equidade nos dereitos.
- A falla dun plano específico axeitado ao medio rural que responda as súas necesidades, dentro dun marco de desenvolvemento global e cun tratamento de discriminación positiva, polo seu valor socioeconómico, cultural, paisaxístico e mesmo demográfico.
- O peche acelerado e sen xusto criterio de moitas escolas unitarias. Sobre todo, aquelas escolas con posibilidades de manterse cun idóneo nivel de conservarse o alumnado de 1º ciclo de Primaria, cando fora necesario para manterse, dentro dunha organización de Centro Rural Agrupado (CRA), con toda a dotación de profesorado e recursos que isto leva consigo.
- A escasa creación e implantación de CRAs, presentados como alternativa, pero deficientes pola súa precariedade de recursos e insuficiente apoio administrativo e organizativo.
- A infravaloración da sociedade e da cultura rural, así como da súa escola, potenciando o desprazamento dos nenos e nenas ás concentracións escolares, e defendendo esta situación como a alternativa de maior calidade.
- O escaso recoñecemento sociolaboral e económico dos mestres e mestras rurais. É demostrable a discriminación negativa que en moitos aspectos padecen.
- A falla dun plan de formación inicial específica para o profesorado do medio rural, así coma a falla de oportunidades para unha actualización permanente.
- As graves carencias coas que veñen funcionando as poucas escolas que se manteñen:

infraestruturas deficientes, falla de profesorado de apoio e de especialistas, escaseza de recursos actualizados e de novas tecnoloxías, falla de servizos tan básicos coma o teléfono, ou servizo de transporte.

PROPOSTAS PARA UN PLANO ESPECÍFICO

Unha planificación consecuente cos principios dunha educación de calidade e integrada nun proxecto global de desenvolvemento do mundo rural galego ten que partir de analizar con rigor e recoñecer os erros cometidos nas anteriores décadas. Só desta maneira se pode tomar conciencia da necesidade dunha transformación e deseño dun novo modelo, tal como veñen a facer algunhas comunidades autónomas que acreditan e apoian as posibilidades da escola rural. Dende o noso punto de vista a urxente planificación ten que ter claros criterios como:

- Diseñar unha política educativa que responda á diversidade do país e ás necesidades dun equilibrio social, territorial, cultural e económico, antepoñendo as necesidades vitais de pervivencia digna do mundo rural ás contas economicistas.
- Priorizar a resposta aos dereitos da infancia a recibir atención educativa no seu medio durante as primeiras etapas, así como recoñecer a utilidade social da escola no seu papel de revitalizadora das comunidades rurais. Isto require asumir un novo modelo de escola heteroxénea en canto a niveis. Un novo perfil de escola pequena e de centro incompleto cunha apropiada organización e unha debida dotación compensatoria de profesorado e de todo tipo de recursos.
- Recoñecer a valía pedagóxica da escola rural, e o seu valor como pioneira de avances pedagóxicos na renovación dos sistemas educativos e na dinamización das comunidades rurais.
- Reformular, por parte da Administración educativa a atención á etapa 0-6, integrando plenamente no sistema educativo o ciclo 0-3, dada a vantaxe que suporía o mantemento de poboación no medio rural.
- Elaborar, a escala de Galicia, un mapa escolar que contemple para cada zona ou comarca todas as necesidades educativas desde os cero anos ata os adultos. Isto suporía unha reestruturación a moitos niveis, novos xeitos de organización e novos recursos.
- Dotar de medios económicos e recursos suficientes, como o transporte, as redes escolares para asegurar as necesidades com-

pensatorias precisas para grupos reducidos de alumnos/as: intercambios, rotación de encontros programados, visitas, etc.

- Facilitar ao profesorado a actualización permanente de cara a garantir a súa capacitación nos novos modelos de organización intra e interescolar.
- Innovar na formación do profesorado de cara a novos xeitos de traballo. Isto supón deseñar, dentro dos plans de formación inicial do profesorado, un modelo que integre unha preparación específica para traballar no medio rural.
- Dignificar o labor dos profesionais que exercen no medio rural e valorar o seu traballo. Recoñecer os debidos dereitos laborais ao profesorado e regularizar as condicións de transporte aos itinerantes.

OS ÚLTIMOS ANOS: A EDUCACIÓN RURAL NO PARLAMENTO GALEGO

Desde esta Mesa, durante os últimos seis anos, presentáronse mediante entrevistas cos seus responsábeis e diversos escritos, propostas e alegacións ante as políticas e decisións tomadas pola Consellaría de Educación, que recollen a análise da situación que padece o mundo rural galego en xeral e a escola rural en particular, e as propostas que dende a mesa facemos para enfrontar esta situación de esmorecemento e frear a desaparición da sociedade rural galega.

Con carácter de urxencia, reclamouse a máxima protección ás poucas escolas que nos quedan, conxelando o seu peche, mentres non se deseñe un novo modelo que enfrente o despoboamento e redución de alumnado no medio rural. Unha das respostas máis importantes da Mesa foi ante a proposta de medidas presentadas pola Consellaría de Educación, en xuño do 2002, na que manifestaba a posibilidade de suprimir escolas unitarias até con 10 alumnos/as.

Do mesmo xeito, tentouse pór freo ao desprazamento dos alumnos de Primaria ás concentracións cando esta medida contribúa á conservación da escola. Neste senso cómpre sinalar como en calquera das Comunidades Autónomas do Estado as escolas rurais acadan os niveis de Infantil e Primaria, coa debida dotación de profesorado especialista e de apoio, tanto nas escolas organizadas en CRA ou ZER (Zonas Rurais de Cataluña), como nas unitarias que non o están.

infraestruturas deficientes, falla de profesorado de apoio e de especialistas, escaseza de recursos actualizados e de novas tecnoloxías, falla de servizos tan básicos coma o teléfono, ou servizo de transporte.

PROPOSTAS PARA UN PLANO ESPECÍFICO

Unha planificación consecuente cos principios dunha educación de calidade e integrada nun proxecto global de desenvolvemento do mundo rural galego ten que partir de analizar con rigor e recoñecer os erros cometidos nas anteriores décadas. Só desta maneira se pode tomar conciencia da necesidade dunha transformación e deseño dun novo modelo, tal como veñen a facer algunhas comunidades autónomas que acreditan e apoian as posibilidades da escola rural. Dende o noso punto de vista a urxente planificación ten que ter claros criterios como:

- Diseñar unha política educativa que responda á diversidade do país e ás necesidades dun equilibrio social, territorial, cultural e económico, antepoñendo as necesidades vitais de pervivencia digna do mundo rural ás contas economicistas.
- Priorizar a resposta aos dereitos da infancia a recibir atención educativa no seu medio durante as primeiras etapas, así como recoñecer a utilidade social da escola no seu papel de revitalizadora das comunidades rurais. Isto require asumir un novo modelo de escola heteroxénea en canto a niveis. Un novo perfil de escola pequena e de centro incompleto cunha apropiada organización e unha debida dotación compensatoria de profesorado e de todo tipo de recursos.
- Recoñecer a valía pedagóxica da escola rural, e o seu valor como pioneira de avances pedagóxicos na renovación dos sistemas educativos e na dinamización das comunidades rurais.
- Reformular, por parte da Administración educativa a atención á etapa 0-6, integrando plenamente no sistema educativo o ciclo 0-3, dada a vantaxe que suporía o mantemento de poboación no medio rural.
- Elaborar, a escala de Galicia, un mapa escolar que contemple para cada zona ou comarca todas as necesidades educativas desde os cero anos ata os adultos. Isto suporía unha reestruturación a moitos niveis, novos xeitos de organización e novos recursos.
- Dotar de medios económicos e recursos suficientes, como o transporte, as redes escolares para asegurar as necesidades com-

pensatorias precisas para grupos reducidos de alumnos/as: intercambios, rotación de encontros programados, visitas, etc.

- Facilitar ao profesorado a actualización permanente de cara a garantir a súa capacitación nos novos modelos de organización intra e interescolar.
- Innovar na formación do profesorado de cara a novos xeitos de traballo. Isto supón deseñar, dentro dos plans de formación inicial do profesorado, un modelo que integre unha preparación específica para traballar no medio rural.
- Dignificar o labor dos profesionais que exercen no medio rural e valorar o seu traballo. Recoñecer os debidos dereitos laborais ao profesorado e regularizar as condicións de transporte aos itinerantes.

OS ÚLTIMOS ANOS: A EDUCACIÓN RURAL NO PARLAMENTO GALEGO

Desde esta Mesa, durante os últimos seis anos, presentáronse mediante entrevistas cos seus responsábeis e diversos escritos, propostas e alegacións ante as políticas e decisións tomadas pola Consellaría de Educación, que recollen a análise da situación que padece o mundo rural galego en xeral e a escola rural en particular, e as propostas que dende a mesa facemos para enfrontar esta situación de esmorecemento e frear a desaparición da sociedade rural galega.

Con carácter de urxencia, reclamouse a máxima protección ás poucas escolas que nos quedan, conxelando o seu peche, mentres non se deseñe un novo modelo que enfrente o despoboamento e redución de alumnado no medio rural. Unha das respostas máis importantes da Mesa foi ante a proposta de medidas presentadas pola Consellaría de Educación, en xuño do 2002, na que manifestaba a posibilidade de suprimir escolas unitarias até con 10 alumnos/as.

Do mesmo xeito, tentouse pór freo ao desprazamento dos alumnos de Primaria ás concentracións cando esta medida contribúa á conservación da escola. Neste senso cómpre sinalar como en calquera das Comunidades Autónomas do Estado as escolas rurais acadan os niveis de Infantil e Primaria, coa debida dotación de profesorado especialista e de apoio, tanto nas escolas organizadas en CRA ou ZER (Zonas Rurais de Cataluña), como nas unitarias que non o están.

Todo isto sen abandonar o apoio directo a moitas escolas ameazadas polo peche definitivo. Nestas situacións a Mesa solidarizouse con pais e veciños que, con moito empeño, se opuxeron á supresión da escola da súa parroquia alegando suficientes razóns para a súa conservación.

Todas estas iniciativas, reflexións e accións tentamos mostralas e compartilas coa sociedade, recuperando a experiencia das Xornadas Galegas de Educación no Rural.

Nesta nova andaina da Mesa de Educación no Rural, organizamos as I Xornadas de Educación no Rural. Celebráronse en Lugo en Marzo de 2002 e participaron profesionais do ensino, estudantes e persoas interesadas no desenvolvemento rural. Durante dous días fíxose análise, reflexión e debate en profundidade tanto sobre a situación actual como na procura de alternativas. É significativo o feito de que os temas e as opinións dos participantes redundaron claramente nas ideas-base expostas pola Mesa de Educación no rural. As conclusións destas Xornadas reforzan o contido do documento defendido pola Mesa.

Nas II Xornadas, celebradas en Santiago en maio de 2004, retómanse as conclusións das anteriores, facéndose evidente a coincidencia das análises e problemas anteriormente tratados. Nada tiña cambiado nos dous anos que separaban unhas e outras Xornadas, pois continuabamos padecendo as consecuencias do mesmo plan economicista (véxase a política de continuar suprimindo escolas sen adoptar outras medidas de maior custe) e visto o necesario que era iniciar un plano específico para o medio rural, esta Mesa insiste en acelerar outra medida de urxencia no tocante a presionar para que a educación no rural sexa un tema asumido polo Parlamento Galego.

Despois de anos de intentos de diálogo coa Consellaría de Educación fomos comprobando a falta de vontade política e as limitacións dunha Administración embarcada nunha política educativa rexida por criterios economicistas, afastada dunha política xeral de fomento do medio rural. Isto confirmaba a necesidade inicial de reclamar unha política educativa integrada no referido proxecto de desenvolvemento global para a Galicia rural que supoña un compromiso mediante un tratamento económico de discriminación positiva.

Abordar unha problemática de semellante alcance só pode ser competencia do Parlamento Galego, polo que esta MER, xa no curso 2003, se

entrevistou cos representantes de todos os grupos parlamentarios para solicitarlles a formación dunha comisión de traballo parlamentario sobre a situación e as alternativas para a educación nos espazos Rurais.

Por iso, nestas II Xornadas foron convocados os tres representantes dos referidos grupos para que se pronunciasen publicamente sobre o compromiso coa creación da comisión que esta Mesa viña reclamando. Ao mesmo tempo solicitabamos que expuxesen o seu programa de apoio á educación no rural. Logo das promesas positivas dos tres representantes parlamentarios agardamos o momento de velas concretadas en feitos reais. A solicitude e expectativas da MER eran claras: que se formalizase unha Comisión de investigación, estudo e elaboración de alternativas dedicada á educación no rural. Considerabamos que esta Comisión tiña que pórse en marcha sen demora e contando coa participación das organizacións integradas nesta Mesa.

Ademais, entre as moi interesantes experiencias e relatorios expostos nestas xornadas, cabe destacar a temática referida á formación inicial e permanente do profesorado para traballar no rural. Sobre este asunto contamos coa exposición do Grupo Interuniversitario de Catalunya. Esta pioneira e exemplar iniciativa é unha clara referencia para que se valore debidamente a importancia desta formación. Ao mesmo tempo, a experiencia de Catalunya, pode ser orientativa para dar os primeiros pasos nun terreo que, no noso país, nunca se abordou. Desde estas xornadas tamén instamos ás universidades galegas para que asuman esta materia pendente e poñan en marcha algunha iniciativa.

No referido á Comisión Parlamentaria, efectivamente comezou a traballar no primeiro trimestre de 2005 e como consecuencia da convocatoria de eleccións e suspensión da actividade parlamentaria, escasamente se reuniu en catro ocasións, nunha delas foi chamada a comparecer Alicia López Pardo como portavoz da Mesa. Mais esta Comisión nunca chegou a elaborar proposicións lexislativas nin resolucións de ningún tipo. Seguiremos traballando e talvez agora sexan mellores tempos, mais tamén pode ser que demasiado tarde para a escola rural.